

PROF. DR. SELİM ÇETİNER

Sabancı Üniversitesi
selim.cetiner@tematik.com.tr

N'olacak bu tarımın hali?

Geçtiğimiz yıl GDO'ların ithaline izin verilmesinin ardından bu yıl da hububat ürünlerinde ithal vergisinin yüzde 130'dan yüzde 45'e indirilmesi üreticiden tepki çekti. Üstelik Milli Tarım Projesi'ndeki belirsizlik de tarım sektöründe hayal kırıklığı yaratıyor. Devletin verdiği desteğe rağmen ithalat ihtiyacı ise artmaya devam ediyor.

Bu yıl Ramazan Bayramı'nda üreticiler için sürpriz bir hediye vardı. Tam hasat döneminde yurtdışından ithal edilen buğday ve benzeri ürünlere uygulanan gümrük vergisi yüzde 130'dan yüzde 45'e indirildi. Geçen yılın bayram hediyesi de arife günü bazı GDO'ların ithaline izin verilmesi olmuştu.

GDO izinleri konusundaki sıkıntıları daha önce defalarca yazdığım için bu yazıda o konuya girmeyeceğim. Zaten diğer konu da, yani gümrük vergisi düzenlemeleri ile tarımsal ürünlerin fiyatlarını düşürme ya da amiyane ifadeyle üreticileri hizaya getirme, sonuçta aynı zihniyetten kaynaklanıyor.

Hatırlarsanız geçen yıl Ekim ayında Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın 2017 yılında Milli Tarım Projesi'ni uygulamaya koyacağı duyurulmuştu. Böylece 2023 yılı itibarıyla 150 milyar dolar tarımsal üretim ve 40 milyar dolar tarım ürünleri ihracatı hedefine ulaşılacağı öngörülüyor. Bu projenin de Havza Bazlı Üretimi Destekleme ve Hayvancılıkta Yerli Üretimi Destekleme modellerine dayandığı söyleniyordu. Havza Bazlı Destekleme Projesi 2009 yılında daha ilk açıklandığında, bunun iyi beklentiler çağrışırsa da pek rasyonel olmadığı görülebiliyordu. Düşünsenize, Yeşilirmak havzasında diye agro-ekolojileri ve dolayısı ile ürün desenleri birbirinden ayrı olan Çorum ile Samsun aynı destekleme rejimine sokulmuştu. Neyse, bilahare akılları başlarına gelmiş olacak ki ilk başta 30 olan desteklenecek havza sayısı bu kez 941 olarak güncellendi. Sayın Başbakanımız'ın ifadesine göre artık üreticiler "kafasına göre değil, havzasına göre" ekim yapacakmış.

Vergi indirimi çelişki yaratıyor

Havza Bazlı Destekleme Modeli'nin çıkış noktalarından birisi de şüphesiz tarımsal biyoçeşitliliğimizin faydaya dönüştürülmesi. Bunun için de 21 ürünün

desteklenmesi öngörülüyor. Listeye giren ürünleri saymaya yüreğim elvermiyor. Zira bu listede üretim fazlası olan ürünler nasıl yer alıyor sorusunun yanıtını henüz bulamadım. Tabii desteklenecek ürünler listesinde yer alan buğday, arpa, ayçiçeği gibi ürünleri bir taraftan destekleyeceğiz dedikten sonra tam hasat döneminde bunların ithalatında uygulanan gümrük vergilerini düşürmek yaman bir çelişki oluşturuyor.

Desteklenecek ürünler listesinde sebze ve meyveler yok. Ama her ne hikmetse, her yıl yüksek enflasyonun birinci sorumlusu ya sivri biber ya da domates olarak lanse ediliyor. Böylece Almanya'da enflasyon olmamasının nedenini de öğrenmiş oluyor milletimiz. Biz de Almanlar gibi sivri biber tüketme alışkanlığını terk etsek enflasyon canavarını yeneceğiz inşallah.

Yöneticilerimizin aynı derecede müşteki olduğu konulardan birisi de kırmızı et fiyatlarının yüksek oluşu. Bunun için de Hayvancılıkta Yerli Üretimi Destekleme Modeli çözüm olarak öneriliyor. Bu amaçla "milli ırk" geliştirmenin yanında mera hayvancılığını desteklemek ve yeni ahır ve ağıllar için hibe desteğine kadar çeşitli teşvik edici önlemler vaat ediliyor. Ama daha bu destekler yürürlüğe girmeden canlı hayvan ithalatının önü açılıyor.

Bu arada altını çizmekte yarar var; geçtiğimiz 15 yıl içerisinde tarım sektörüne verilen destek neredeyse 100 milyar TL'ye yaklaşmış. Bu yıl da tarıma 12 milyar TL destek veriliyor. Ama ithalat ihtiyacı da her geçen gün artmaya devam ediyor. Tabii dünyada tarım ürünleri fiyatında genel olarak düşüş eğilimi devam ederken Türkiye'de fiyatların yükseliyor olması üzerinde kafa yorulması gereken önemli bir husus.

Tarımsal üretimin içerisinde bulunduğu sıkıntılar bugüne ya da bugünkü iktidarın uygulamalarına özgü değil. Daha Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıllarda tarımsal üretimin modernleşmesi için alınan çok ciddi önlemler var. Ankara Üniversitesi kurulmadan önce Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kurulması tarıma verilen önemi vurgulaması açısından önemli. Osmanlı döneminden kalan yapısal sıkıntılar tarımda

Türkiye son 15 yılda tarıma 100 milyar TL'ye yakın destek sağladı. Bu yıl da 12 milyar TL bütçe ayırmış durumda. Buna rağmen dünyada tarım ürünleri fiyatları düşerken Türkiye'de yükseliyor.

Havza Bazlı Destekleme Projesi 2009 yılında daha ilk açıklandığında, bunun iyi beklentiler çağrışırsa da pek rasyonel olmadığı görülebiliyordu.

modernleşme ile aşılmaya çalışılıyor. CHP döneminde kurulan Köy Enstitüleri ve çıkarılmaya çalışılan Toprak Reformu Kanunu da tarımsal üretimdeki dönüşüm çabalarının dikkat çeken öğeleri. Bunlara şiddetle karşı çıkan Demokrat Parti kuruluşundaki parti programı da *“Ziraat, milli gelirin en geniş kaynağını teşkil ettiğine ve nüfusumuzun yüzde sekseni ziraatla geçindiğine göre, zirai kalkınmanın ülke kalkınmasının temeli olacağında şüphe yoktur”* diyor.

Aradan geçen 70 yıl içerisinde, tarımsal üretimin milli gelir içerisindeki payının yüzde yirmilere kadar inmesi tarımsal üretimdeki istihdamın da benzer şekilde azalması kalkınma için önemli göstergeler. Ancak bu durum, yani daha az tarımsal istihdam ile daha fazla nüfusu besleyebilmek, tarımsal üretimde ciddi yapısal değişiklikleri gerektiriyor. Aynı şekilde, gittikçe azalan tarım arazilerinden çevreye en az zararı vererek en fazla üretimi sağlamak da her türlü teknolojinin tarıma entegre edilmesini gerektiriyor.

Daha önce sürdürülebilir tarımın önemini anlattığım yazılarda vurguladığım üzere konuyu sürdürülebilir kalkınma hedefleri içerisinde oturtmamız gerekiyor. Ancak, son yıllarda “sürdürülebilir” kavramı da diğer pek çok kavram gibi içi boşaltılmış bir metaya dönüştürüldü. Tüm şirketler “yeşil” ya da “sürdürülebilir” üretim yaptıklarını reklam aracı olarak kullanmaya başladılar. Yazar çizer takımı da bundan geri kalmıyor. Tabii bundan etkilenen bürokrat takımının ya da sektör paydaşlarının oluşturduğu tarımsal dönüşüm programları da bu durumdan nasibini alıyor; ancak özde değil sözde!

Bu kavram kargaşasının bir örneğini de “gıda güvenliği” konusunda yaşıyoruz. Türkçesi de İngilizcesi de kifayet etmeyen aklı evvelin biri, yıllardır oturmuş olan “gıda güvenliği” deyiminin “gıda güvenilirliği” şeklinde değiştirilmesini, “gıda (arz) güvencesi” yerine de “gıda güvenliği” kelimesinin kullanılmasını uygun görmüş. “Tabii efendim” erbabı sektör temsilcilerimiz de bunu hemen benimseyivermişler. Hal böyle olunca da memlekette “gıda güvencesi” de “gıda güvenliği” de hak getire.

Yani tarımsal üretim programlarının dönüştürülmesi ne hamaset söylemleriyle ne de kelime oyunları ile gerçekleştirilebilecek kadar kolay ve basit değil.

Bir taraftan küresel ısınma ve iklim değişiklikleri, diğer taraftan küreselleşen ekonomi dinamikleri sürdürülebilir tarımsal üretime geçişte mutlak surette dikkate alınması gereken hususlar. Tabii burada değişen demografik yapı ve bununla birlikte gelen tüketim alışkanlıklarındaki değişim de belirleyici etmenler arasında.

Milli Tarım Projesi soru işareti

Milli Tarım Projesi her halde bunları göz önünde bulundurarak hazırlanmıştır diyeceğim ama diyemiyorum. Zira projenin tam olarak ne olduğunu bilemiyorum. Hükümet yetkililerin geçen sonbahar yaptıkları beyanların dışında somut bir proje yok sanıyorum. Muhtelif desteklerden, bu desteklerin havza bazında belirlenmiş ürünlere verileceğinden ve kırsal kalkınma projelerinden bahsediliyor ama bilimsel anlamda bir proje, bunun unsurları, takvimi ve bütçesi görünürde yok.

→ Aslında dünyanın gelişmiş ülkelerinde üreticiler güçlü bir şekilde örgütlenerek devletten alacakları destekleri de sıkı bir şekilde pazarlık edebilmektedirler. Bizde ne ziraat odaları birliğinin ne kooperatiflerin ne de yakın geçmişte kurulan üretici birliklerinin Batı ülkelerindeki muadillerinin etkinliğine sahip olduklarını söyleyebiliriz. Politikacılar oya yönelik desteklemeler, sanayici ucuz tarımsal girdi peşinde koşarken üretici ne yazık ki emeğinin karşılığını alamaz duruma düşmekte, ancak enflasyonu azdıran günah keçisi olmaktan kurtulamamaktadır.

Tarımsal politikadaki çarpıklığa rağmen, Türkiye'deki tarım arazilerinin büyüklüğü, geçtiğimiz 50 yıl içinde sulanabilir arazi miktarının artması ve son yıllardaki küreselleşme rüzgarları ile yeni tarım teknolojilerine kolay erişim tarımsal üretimin artmasında önemli olmuştur. Ancak bu üretim artışının pek de sağlıklı ya da sürdürülebilir olduğunu söylemek zor.

Çözüm bilim ve teknoloji

Daha önce de yazdığım üzere, uluslararası platformlarda tarım ve gıda politikalarıyla ilgilenen kurum ve kuruluşlar, artan dünya nüfusunun yeter miktarda, kaliteli ve güvenli gıda ürünlerine

% 20

Geçtiğimiz 70 yıl içerisinde tarımsal üretimin milli gelirdeki payı yüzde 80'lerden yüzde 20'lere geriledi.

erişimi yani gıda arz güvencesi için tarımsal üretimde sürdürülebilir yoğunlaşmaya dönüşmenin gerekli olduğunda hem fikir görünüyorlar. Bunun için de bilim ve teknolojiye azami ölçüde yararlanmak gerekiyor. Zira sadece üretimi arttırmaya odaklanmak sürdürülebilir yoğunlaşma için yeterli değil. GAP ve KOP tarzı projeler gibi Milli Tarım Projesi'ni de bilim ve aklın ışığında değerlendirmek gerekiyor.

Sürdürülebilir yoğunlaşma için dikkate alınması gereken önemli hususlar şöyle sıralanabilir:

- 1) Üretimin artırılması. Bu gıda arz güvencesinin olmaz ise olmaz koşulu; ancak burada ürün tedarik zinciri dahil tüm aşamalarda kayıpların önlenmesi, gıda güvenliğine yönelik tedbirlerin alınması ve aşırı fiyat dalgalanmalarının önüne geçilmesi gerekiyor.
- 2) Verimliliğin artırılması. Yukarıda anlatmaya çalıştığım gibi üretimin artırılması sadece tarım arazilerini arttırarak değil; birim alandan maksimum verimi alacak ancak bunu yaparken de çevre üzerindeki etkiyi minimum düzeyde tutacak tedbirleri alarak sağlanmalı.
- 3) Gıda arz güvencesi ancak çevresel sürdürülebilirlik göz önünde tutularak daim olabilir. Yani yeni arazileri sulamaya açarken bunun biyoçeşitlilik üzerindeki olumsuz etkileri ve sera gazı salınımını arttırması göz önünde tutulmalıdır. Yani, illâki her yerde verimi arttıracamız diye sulama yapmak akılcı ya da sürdürülebilir olmayabilir.
- 4) Sürdürülebilir yoğunlaşma için bilim ve teknolojinin her türlü imkânlarından yararlanmak gerekir. Yani nerede organik tarım yapılacağına, nerede konvansiyonel tarım yapılacağına ya da ileri teknoloji girdili tarım yapılacağına, havza bazında ve tabii ki bölgenin sosyoekonomik koşulları da çok iyi irdelenerek karar verilmesi gerekir.

Sürdürülebilir yoğunlaşma oldukça yeni bir kavram olması itibarıyla halen farklı kesimlerde farklı biçimlerde algılanıp yorumlanabiliyor. Çevreciler işi bir tarafa çekip tarımın tamamen organik ya da agro ekolojik yöntemlere dönüştürülmesini isterken, karşı grup konvansiyonel tarımdan vazgeçilemeyeceğini zira organik tarımın yeterli verimlilik düzeyinde olmayacağını, diğer bir ifadeyle gıda arz güvencesinin bu şekilde sağlanamayacağını dillendiriyorlar. Tabii ki gerek dünyada gerekse Türkiye'de tarımsal üretimin sürdürülebilir yoğunlaşmaya dönüşümü ancak bilimsel çalışmalar sonucu ortaya konulan teknolojilerin, yani hem modern üretim sistemlerinin hem de üstün vasıflı ürün çeşitlerinin ve hayvan ırklarının kullanımını gerektiriyor.

Özetle, Milli Tarım Projesi'nden beklenen sonuçların alınabilmesi için politikacıların, bakanlık yetkililerinin ve eğitim ile araştırmadan sorumlu kurum ve kuruluşların dünyadaki bilimsel gelişmeleri yakından izleyerek gerekli tedbirleri zamanında almaları gerekiyor. ■